

СХВАЩАНИЯ ЗА КОНТРОЛИНГА В БЪЛГАРСКАТА НАУЧНА ЛИТЕРАТУРА

Антоанета Ангелова-Станимирова¹
e-mail: a.angelova@unwe.bg

Резюме

Настоящата статия изяснява схващанията за понятието „контролинг“ в българската научна литература, открита в световната база данни Google Scholar за периода 2018 – октомври 2023 г. Статията се базира на аналитичен преглед. Инструментарият на изследването обхваща методите на анализ и синтез и структуриран подход за търсене на научна литература. Извадката на изследването обхваща 16 източника. Резултатите от изследването дават основание да се направи обобщението, че контролингът представлява съвременна управленска концепция, насочена към адаптация на организацията към бързо променящите се условия на средата. Основната препоръка на автора на статията е въвеждането и утвърждаването на контролинга като „мета“ функция в управленската практика на българските организации, насочена към стратегическото им развитие.

Ключови думи: контролинг, управленски подход, контрол

JEL: M10, M19

Въведение

Съвременната неопределена и динамична среда поражда редица трудности, които ръководителите на организациите трябва да преодоляват. Това предполага използването на подходящи управленски подходи, похвати и инструменти, в това число и за контрол (Рангелова, 2022; Mihaylova, Parazov, 2021). Контролингът може да бъде посочен като такъв подход. В последните години контролингът се утвърди като съвременен и мощен управленски инструмент (Симеонов, Ламбовска, 2016; Домбашов, 2023).

Настоящата статия има за цел да изследва схващанията за понятието „контролинг“ в българската научна литература за периода 2018 – октомври 2023 г., открити в световната база данни Google Scholar.

Статията дава отговор на следния изследователски въпрос: Какви са схващанията за понятието „контролинг“ в българската научна литература,

¹ Асистент, доктор, катедра „Финансов контрол“, Финансово-счетоводен факултет, УНСС

открита в световната база данни Google Scholar за периода 2018 – октомври 2023 г.?

Изследователският инструментариум включва методите на анализ и синтез и структуриран подход за търсене на научна литература.

Ограниченията на изследването са свързани с периода 2018 – октомври 2023 г.; източниците, които съдържат понятието „контролинг“ в заглавието си; източниците само на български език в световната база данни Google Scholar.

Статията обхваща три части. Първата част изяснява инструментариума на изследването. Втората част представя получените резултати от проведеното изследване в научната база данни Google Scholar. В тази част авторът отговоря на поставения изследователски въпрос. Третата част представя основни обобщения и заключения от изследването.

Изследователски инструментариум

Изследването, представено в настоящата статия, има характер на аналитичен преглед на българската научна литература, достъпна в световната база данни Google Scholar, по отношението на понятието „контролинг“.

Алгоритъмът на търсене включва три фази (фигура 1): разработване на протокол на търсене, провеждане на търсенето и синтезиране на получените резултати.

Източник: Разработено от автора, адаптирано от Moher et al. (2009).

Фигура 1: Изследователски инструментариум

Протоколът на търсене, разработен на фаза 1, съдържа:

- източник на търсене: световната база данни Google Scholar;
- фраза на търсене: „контролинг“;
- стратегия на търсене:
 - период: 2018 до октомври 2023 г.;
 - понятието да се съдържа в заглавието на документа;

- критерии за търсене: всички източници на български език, които съдържат в заглавието си фразата на търсене за посочения период;
- критерии на изключване: всички източници, които не са на български език и не съдържат в заглавието си понятието „контролинг“.

На тази фаза е използван структуриран подход за търсене.

При провеждане на търсенето (фаза 2) за посочения период бяха открити 523 резултата. След премахване на резултатите на руски език и на резултатите, в които понятието не се съдържа в заглавието, бяха филтрирани 16 документа. Те формират извадката на изследването.

На фаза 3 (синтезиране на резултатите) е анализирана извадката на изследването, резултатите са класифицирани по два критерия (вж. фигури 2 и 3), направени са обобщения и са формулирани изводи. Фаза 3 е проведена при използване на методите на анализ и синтез.

Резултати от изследването

Извадка на изследването

Резултатите от проведеното изследване обхващат 16 документа. Те са представени в таблица 1, като са подредени по азбучен ред на български език.

Таблица 1: Извадка на изследването

№	Автор	Година на публикуване	Заглавие	Източник на публикуване
1	2	3	4	5
1	Александров, Е.	2020	Финансовият контролинг в условията на криза	Годишен алманах научни изследвания на докторанти
2	Асенов, Е.	2020	Оценка на възможността за прилагане на концепцията „контролинг“ в конституционния модел на държавна власт и управление на Република България	Научни трудове на УНСС, 4(4)
3	Бранкова, Б.	2022	Контролингът – съвременна система за ефективно управление на предприятията от минната индустрия	Годишник МГУ, Том 51

Продължение

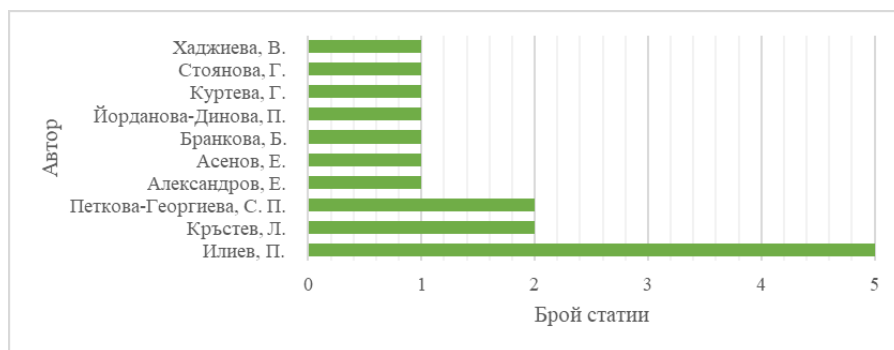
1	2	3	4	5
4	Илиев, П.	2022	Контролинг и икономически кризи	Knowledge: International Journal, 55
5	Илиев, П.	2022	Контролинг, персонал, контрол	
6	Илиев, П.	2022	Място на контролинга при икономически кризи	70 години Финансово-счетоводен факултет на УНСС. Международна научна конференция
7	Илиев, П.	2020	Контролингът и новата световна криза	Икономическа наука, образование и реална икономика: развитие и взаимодействия в дигиталната епоха-том III. Икономически университет-Варна
8	Илиев, П.	2021	Контролингът в управлението на финансовия сектор	https://eprints.nbu.bg/id/eprint/4461/1/
9	Йорданова-Динова, П.	2018	Финансовият контролинг в системата на финансовия мениджмънт	Knowledge-International Journal, 28(1)
10	Кръстев, Л.	2018	Практически аспекти на финансовия контролинг във фирмата	Народностопански архив
11	Кръстев, Л.	2019	Теоретични аспекти на финансовия контролинг във фирмата	Народностопански архив
12	Куртева, Г.	2019	Специфика и значимост на длъжността „контролер” в съвременното предприятие	Годишник на БСУ. Том XL
13	Петкова-Георгиева, С.	2019	Изследване и усъвършенстване на контролинга в дейността на производственото предприятие на примера на нефтопреработвателната промишленост	Central and Eastern Online Library GmbH
14	Петкова-Георгиева, С. П.	2019	Развитие на икономическия и финансов анализ в системата на контролинга	Management & Education

Продължение

1	2	3	4	5
15	Стоянова, Г.	2018	Изследване на някои предпоставки за въвеждане и информационно осигуряване на оперативния контролинг в застрахователното дружество	Бизнес посоки, 24 (02 BG)
16	Хаджиева, В.	2018	Внедряване на контролинг концепцията в процеса на изграждане на публични политики	Годишник на департамент „Администрация и управление“, 3(1)

Източник: Авторова разработка

На фигура 2 е представено разпределението на резултатите по автор. За периода на изследване (2018 – октомври 2023 г.) са открити 10 автора от извадката, включени в извадката от таблица 1. Ясно се откроява фактът, че тази тема е особено интересна за Илиев, който е автор на 5 документа. След него се подреждат Петкова-Георгиева и Кръстев, които са автори на по 2 документа. Останалите седем автора са публикували по веднъж през изследвания период.

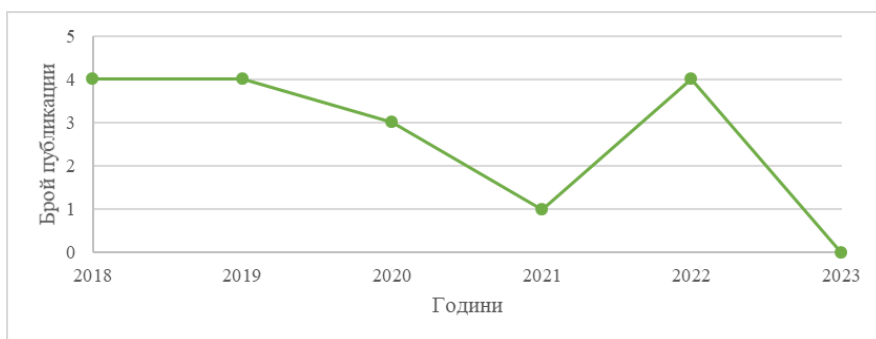

Източник: Авторова разработка

Фигура 2: Разпределение на източниците от извадката по автор

Източниците от извадката са представени хронологично на фигура 3. Видно е, че най-много публикации има през 2018, 2019 и 2022 г. – по четири

боя. През 2021 г. се е появила само една публикация. За периода от началото на 2023 г. до октомври същата година не е открита нито една публикация.

Източник: Авторова разработка

Фигура 3: Разпределение на източниците от извадката по година на публикуване

Схващания за понятието „контролинг“

Проведеното изследване на българската научна литература в световната база данни Google Scholar за периода 2018 – октомври 2023 г. дават основание да се направят следните обобщения и изводи за съдържанието на понятието „контролинг“:

1) *Контролингът е процес*, който включва в себе си управленски дейности, функции и/или процеси:

- управление на резултатите и постигане на целите (Кръстев, 2019; Стоянова, 2018; Илиев, 2022а; Петкова-Георгиева, 2019а);
- планиране, контрол, анализ (Кръстев, 2018);
- планиране, организиране, изпълнение, мотивиране, отчетност, анализ, контрол и регулиране (Илиев, 2022а);
- цели, задачи, инструментариум, субекти и организационна структура (Хаджиева, 2018; Илиев, 2022b);
- контролни дейности, проследяване, диагностика и координация (Асенов, 2020);
- планиране, контрол, анализ и информационно осигуряване (Илиев, 2022b; Петкова-Георгиева, 2019а);
- планиране, контрол, бюджетиране, изчисления, финансово счетоводство, финансово отчитане (Куртева, 2019).

2) Финансовият контролинг се свързва с:

- постигане на финансовите цели (Кръстев, 2019; Крустев, 2018; Илиев, 2022b; Илиев, 2021);

- вземане на адекватни финансови управленски решения (Александров, 2020; Йорданова-Динова, 2018).

3) Контролингът се определя като съвременна/модерна концепция (Кръстев, 2019; Илиев, 2022а; Илиев, 2022b; Петкова-Георгиева, 2019b).

4) Контролингът представлява средство за подпомагане на управлението (Илиев, 2022а; Хаджиева, 2018; Стоянова, 2018; Илиев, 2022b; Бранкова, 2022; Петкова-Георгиева, 2019; Куртева, 2019; Петкова-Георгиева, 2019а).

5) Контролингът е концепция, която е гъвкава и адаптивна по отношение на бързо променяща се среда (Илиев, 2022а; Александров, 2020; Асенов, 2020; Илиев, 2022b; Бранкова, 2022; Илиев, 2022c; Илиев, 2020; Петкова-Георгиева, 2019b).

6) Контролингът е „управление на управлението“ (Йорданова-Динова, 2018).

Дискусия

Проведеното изследване в световната база данни Google Scholar за същността на понятието „контролинг“ в българската научна литература дава основание да се направят следните заключения и изводи:

- Резултатите от проведеното изследване показват, че има недостатъчен брой публикации по изследваната тема (таблица 1).
- Контролингът е концепция, която подпомага управлението и е адаптивна към условията на бързо променяща се външна среда.
- В разглежданите източници ясно е очертано, че според авторите съществува разлика между понятията „контрол“ и „контролинг“.
- По-голямата част от разглежданите автори възприемат контролинга като съвременна управленска концепция.
- Шест документа от извадката се фокусират върху финансовия контролинг.

В заключение може да се направи обобщението, че контролингът е съвременна управленска концепция, насочена към адаптиране на организацията към бързо променящата среда. Авторът на настоящата статия подкрепя схващането на Симеонов и Ламбовска (2016), че контролингът включва в себе си планиране, контрол и информационно осигуряване и представлява нова „мета“ управленска функция. Освен това, може да се направи изводът, че функцията, значението и целите на контролинга, които авторите от извадката асоциират с понятието контролинг, съвпадат с или са елементи на теоретичния модел на контрола на М. Динев (1999).

Препоръките на автора за бъдещи изследвания по настоящата тема са за:

- Насърчаване на изследването на понятието „контролинг“ и неговото проявление в съвременните динамични условия.

- Разширяване на изследванията по посочената тема.
- Формиране на по-голяма изследователска извадка.
- Въвеждане и утвърждаване на контролинга като „мета“ функция в управленската практика на българските организации, насочена към стратегическото им развитие.

Заклучение

Настоящата статия представя схващанията за понятието „контролинг“ в българската научна литература, открити в световната база данни Google Scholar. В изследването е направен аналитичен преглед на 16 документа. Извадката е формирана на база на няколко ограничителни условия: период на изследване 2018 – октомври 2023 г.; източниците, които съдържат понятието „контролинг“ в заглавието си; източниците само на български език, налични в световната база данни Google Scholar. Инструментариумът на статията включва методите на анализ и синтез и структуриран преглед на научната литература.

Основната препоръка на автора на изследването е въвеждането и утвърждаването на контролинга като „мета“ функция в управленската практика на българските организации, насочена към стратегическото им развитие.

Използвана литература

- Александров, Е. (2020). Финансовият контролинг в условията на криза, Годишен алманах научни изследвания на докторанти. (Aleksandrov, E., 2020, Finansoviat kontroling v usloviata na kriza, Godishen almanah nauchni izsledvania na doktoranti).
- Асенов, Е. (2020). Оценка на възможността за прилагане на концепцията „контролинг“ в конституционния модел на държавна власт и управление на Република България, Научни трудове на УНСС, 4(4), 215-244. (Asenov, E., 2020, Otsenka na vazmozhnostta za prilagane na kontseptsiyata „kontroling“ v konstitutsionnia model na darzhavna vlast i upravlenie na Republika Bulgaria, Nauchni trudove na UNSS, 4(4), 215-244).
- Бранкова, Б. (2022). Контролингът – съвременна система за ефективно управление на предприятията от минната индустрия, Годишник МГУ, Том 51, 23. (Brankova, B., 2022, Kontrolingyt – savremenna sistema za efektivno upravlenie na predpriyatiyata ot minnata industria, Godishnik, MGU, Tom 51, 23).
- Динев, М. (1999). Контрол в социалното управление, София. (Dinev, M., 1999, Kontrol v soctsalnoto upravlenie, Sofia).
- Домбашов, Р. (2023). Преглед на концепциите и инструментариума за бюджетно планиране на предприятието в българската научна литература,

- Knowledge – International Journal, 58(1). (Dombashov, R., 2023, Pregled na kontseptsiite i instrumentariuma za byudzhethno planirane na predpriyatieto v balgarskata nauchna literature, Knowledge – International Journal, 58(1)).
- Илиев, П. (2020). Контролингът и новата световна криза, в Икономическа наука, образование и реална икономика: развитие и взаимодействия в дигиталната епоха – том III, Икономически университет-Варна. 599-614. (Iliev, P., 2022, Kontrolingat i novata svetovna kriza, v Ikonomicheska nauka, obrazovanie i realna ikonomika: razvitie i vzaimodeystvia v digitalnata epoha – tom III, Ikonomicheski universitet Varna, 599-614).
- Илиев, П. (2021). Контролингът в управлението на финансовия сектор, (Iliev, P., 2021, Kontrolingat v upravlenieto na finansovia sektor), available at: <https://eprints.nbu.bg/id/eprint/4461/1/>
- Илиев, П. (2022a). Контролинг и икономически кризи, Knowledge: International Journal, 55(6). (Iliev, P., 2021, Kontroling i ikonomicheski krizi, Knowledge: International Journal, 55(6).)
- Илиев, П. (2022b). Контролинг, персонал, контрол, Международна научна и практическа конференция „Управление на човешките ресурси“, Укономически университет Варна, с. 200-209. (Iliev, P., 2022, Kontroling, personal, kontrol, Mezhdunarodna nauchna i prakticheska konferentsia Upravlenie na choveshkite resursi, Ikonomicheski universitet Varna, s. 200-209).
- Илиев, П. (2022c). Място на контролинга при икономически кризи, в 70 години Финансово-счетоводен факултет на УНСС, Международна научна конференция, Университет за национално и световно стопанство (УНСС), с. 302-314. (Iliev, P., 2022, Miasto na kontrolinga pri ikonomicheski krizi, v 70 godini Finonsovo-schetovoden fakultet na UNSS, Mezhdunarodna nauchna konferentsia, UNSS, s. 302-314).
- Йорданова-Динова, П. (2018). Финансовият контролинг в системата на финансовия мениджмънт, Knowledge-International Journal, 28(1), с. 137-141. (Yordanova-Dinova, P., 2018, Finansoviat kontroling v sistemata na finansovia menidzhmant, Knowledge-International Journal, 28(1), s. 137-141).
- Кръстев, Л. (2018). Практически аспекти на финансовия контролинг във фирмата, Народностопански архив, (1), с. 3-18. (Krastev, L., 2018, Prakticheski aspekti na finansovia kontroling vav firmata, Narodnostopanski arhiv, (1), s. 3-18).
- Кръстев, Л. (2019). Теоретични аспекти на финансовия контролинг във фирмата, Народностопански архив, (3), с. 19-31. (Krastev, L., 2018, Teoretichni aspekti na finansovia kontroling vav firmata, Narodnostopanski arhiv, (3), s. 19-31).
- Куртева, Г. (2019). Специфика и значимост на длъжността „контролер“ в съвременното предприятие, Годишник на БСУ, Том XL. (Kurteva, G., 2019,

- Spetsifika i znachimost na dlazhnostta kontroler v savremennoto predpriyatie, *Godishnik na BSU*, Tom XL).
- Петкова-Георгиева, С. (2019а). Изследване и усъвършенстване на контролинга в дейността на производственото предприятие на примера на нефтопреработвателната промишленост, *Central and Eastern Online Library GmbH*. (Petkova-Georgieva, S., 2019, *Izsledvane i usavarshenstvane na kontrolinga v deynostta na proizvodstvenoto predpriyatie na primera na neftoprerabotvatelnata promishlenost*, Central and Eastern Online Library GmbH).
- Петкова-Георгиева, С. П. (2019b). Развитие на икономическия и финансов анализ в системата на контролинга, *Management & Education/Upravlenie i Obrazovanie*, 15(1). (Petkova-Georgieva, S., 2019, *Razvitie na ikonomicheskia i finansov analiz v sistemata na kontrolinga*, Management & Education/Upravlenie i Obrazovanie, 15(1)).
- Рангелова, Л. (2022). Насоки при изграждането на управленската информационна система за следене на оперативния риск в банките, *Научни трудове на УНСС* (4), (Rangelova, L., 2022, *Nasoki pri izgrazhdaneto na upravlenskata informatsionna sistema za sledene na operativnia risk v bankite*, *Nauchni trudove v UNSS* (4)), <https://doi.org/10.37075/RP.2022.4.11>
- Симеонов, О. и Ламбовска, М. (2016). Системи за управленски контрол, Издателски комплекс – УНСС, София. (Simeonov, O. & Lambovska, M., 2016, *Sistemi za upravlenski kontrol*, *Izdatelski kompleks – UNSS*, Sofia).
- Стоянова, Г. (2018). Изследване на някои предпоставки за въвеждане и информационно осигуряване на оперативния контролинг в застрахователното дружество, *Бизнес посоки*, 24(02 BG), с. 84-94. (Stoyanova, G., 2018, *Izsledvane na nyakoi predpostavki za vavezhdane i informatsionno osiguryavane na operativnia kontroling v zastrahovatelnoto druzhestvo*, *Biznes posoki*, 24(02 BG), s. 84-94).
- Хаджиева, В. (2018). Внедряване на контролинг концепцията в процеса на изграждане на публични политики, *Годишник на департамент „Администрация и управление“*, 3(1), с. 430-437. (Hadjieva, V., 2018, *Vnedryavane na kontroling kontseptsiyata v protsesa na izgrazhdane na publichni politiki*, *Godishnik na departament „Administratsia i upravlenie“*, 3(1), s. 430-437.)
- Mihaylova, L., Papazov, E. (2021). Changes in the Strategic Internal Control of Companies under Crisis Pressure, *Trendy Ekonomiky A Managementu Trends Economics and Management*, 37(1), p. 61-71., <http://dx.doi.org/10.13164/trends.2021.37.61>
- Moher, D., Liberati, A., Tetzlaff, J., Altman, D. G., & PRISMA Group*. (2009). Preferred reporting items for systematic reviews and meta-analyses: the PRISMA statement, *Annals of internal medicine*, 151(4), pp. 264-269, <https://doi.org/10.1371/journal.pmed.1000097>

COMPREHENSIONS OF CONTROLLING IN BULGARIAN SCIENTIFIC LITERATURE

Assist. Prof. Antoaneta Angelova, PhD
Department “Financial Control”
University of National and World Economy
e-mail: a.angelova@unwe.bg

Abstract

This article clarifies the concept of “controlling” in the Bulgarian scientific literature, found in the world database Google Scholar for 2018 – October 2023. The article is based on an analytical review. The research toolkit covers methods of analysis and synthesis and a structured approach to searching scientific literature. The sample of the study is 16 sources. The research results conclude that it is a modern management concept aimed at adapting the organization to the rapidly changing conditions of the external environment. The main recommendation of the author of the article is the introduction and confirmation of controlling as a “meta” function in the management practice of Bulgarian organizations aimed at their strategic development.

Keywords: controlling, management approach, control

JEL: M10, M19